

Yayın Geliş Tarihi: 07.08.2020
Yayına Kabul Tarihi: 15.01.2021
Online Yayın Tarihi: 31.03.2021
<http://dx.doi.org/10.16953/deusosbil.778002>

Dokuz Eylül Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Cilt: 23, Sayı: 1, Yıl: 2021, Sayfa: 223-248
ISSN: 1302-3284 E-ISSN: 1308-0911

Araştırma Makalesi

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER İNSAN HAKLARI KOMİTESİ’NİN TEİTİOTA KARARININ ARDINDAN “İKLİM MÜLTECİLERİ”

*Mehtap KAYĞUSUZ AKBAY**

Öz

“İklim mültecisi” olduğunu öne süren, Kiribati Cumhuriyeti vatandaşı Ioane Teitiota’nın Yeni Zelanda’ya karşı yaptığı başvuru sonucunda, Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme’nin (MSHİUS) uygulanmasını denetlemekle görevli olan Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi (BMİHK) önemli bir karara imza atmıştır. 24 Ekim 2019’da alınan ve 7 Ocak 2020’de yayınlanan karar, “iklim mültecileri”, geri-göndermeme ilkesi, devletlerin yükümlülükleri ve uluslararası işbirliği gibi birçok konuyu yeniden gündeme getirmiştir. Mevcut çalışmada, tartışmalı olan “iklim mültecisi” kavramının uluslararası hukuktaki yeri ve konunun insan hakları boyutu, daha spesifik olarak geri-göndermeme ilkesi Komite’nin Teitiota kararı ışığında ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi, Teitiota/Yeni Zelanda Kararı, “İklim mültecileri”, Geri-göndermeme ilkesi

“CLIMATE REFUGEES” AFTER UNITED NATIONS HUMAN RIGHTS COMMITTEE’S TEITIOTA CASE

Abstract

The United Nations Human Rights Committee (UNHRC), charged with monitoring of implementation of the International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR), issued an important ruling concerning the communication submitted by Ioane Teitiota against New Zealand, Teitiota a citizen of the Republic of Kiribati, who has claimed to be a “climate refugee”. The ruling which was taken on 24 October 2019 and issued on 7 January 2020 has brought many issues back to the agenda, such as “climate refugees”, the principle of non-refoulement, states’ obligation and international cooperation. In this study, the place of the controversial concept of “climate refugee” in international law, the human rights

Bu makale için önerilen kaynak gösterimi (APA 6. Sürüm):

Kayğusuz Akbay, M. (2021). Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi’nin Teitiota Kararının ardından “iklim mültecileri” *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23 (1), 223-248.

* Arş. Gör., İstanbul Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, ORCID: 0000-0002-2072-671X, mehtap.kaygusuz@istanbul.edu.tr.

dimension of this subject, more specifically the principle of non-refoulement are discussed in the light of the Committee's ruling in the Teitiota case.

Keywords: *United Nations Human Rights Committee, Teitiota v. New Zealand, "Climate refugees", Principle of non-refoulement.*

GİRİŞ

24 Ekim 2019'da Birleşmiş Milletler (BM) İnsan Hakları Komitesi (BMİHK, Komite), "*tarihi*" olarak nitelendirilen (Amnesty International, 2020; Mahecic, 2020; OHCHR, 2020) bir karara imza atmıştır (HCR, 2020). Karar, (daha çok avukatının isteğiyle) "*ilk iklim mülteci*" ("*climate refugee*") olduğunu öne süren (McAdam, 2020a ve 2020b) ve Kiribati Cumhuriyeti vatandaşı olan Ioane Teitiota'nın Yeni Zelanda'ya karşı yaptığı başvuru sonucunda kabul edilmiştir.

2007'de eşi ile birlikte Yeni Zelanda'ya gelen ve burada üç çocuğu olan (ancak çocukları yasal olarak Yeni Zelanda vatandaşlığına sahip olamayan) Teitiota, 2010'da sona eren oturma izninin ardından ülkede kalmaya devam etmiş¹ ve ilerleyen dönemde, iklim değişikliğinin yansımaları ve deniz seviyesindeki yükselmenin kendisini Tarawa Adası'ndan (Kiribati) göç etmek zorunda bıraktığını öne sürerek, mülteci statüsü için Yeni Zelanda'ya başvuruda bulunmuştur (HCR, 2020, par. 2.1, 4.1; McAdam, 2020b; Sinclair-Blakemore, 2020). Yetkili birimler tarafından gerekli koşulları sağlamadığı gerekçesiyle talebi reddedilen Teitiota'nın ülkesi Kiribati'ye geri gönderilmesine karar verilmiş ve 23 Eylül 2015'te başvuru sahibi ülkesine gönderilmiştir (HCR, 2020, par. 1.1, 4.4). Bu süreçte iç hukuk yollarını tüketen Teitiota, Yeni Zelanda'ya karşı BMİHK'ye bireysel başvuruda bulunmuştur (Sinclair-Blakemore, 2020).

Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin (MSHİUS) uygulanmasını denetlemekle görevli olan Komite, MSHİUS'ye ek İhtiyari Protokol'e taraf olan devletlere karşı yapılan bireysel başvuruları kabul etme yetkisine sahiptir². İhtiyari Protokol'e taraf olan Yeni Zelanda'ya karşı Teitiota'nın yaptığı bireysel başvuru da Komite tarafından kabul edilmiştir. Komite kararları bağlayıcı olmamakla³ birlikte, kararın dayanağı olan MSHİUS'de öngörülen yükümlülükler bağlayıcı niteliktedir (McAdam, 2020a). Ayrıca söz konusu kararların devletler üzerinde etkili olduğu düşünülmekte ve Teitiota kararının da

¹ Teitiota ve eşi, vize süresinin dolduğunu fark ettikleri zaman bir avukattan yardım almak istemişler, ancak bu konuda çeşitli sorunlar yaşamış ve öngörülen son başvuru tarihini kaçırmışlardır. McAdam, 2020b.

² Komite'ye ilişkin detaylı bilgi için bkz. <https://www.ohchr.org/FR/HRBodies/CCPR/Pages/Intro.aspx> (Erişim Tarihi: 01.02.2020).

³ Bununla birlikte, Komite kararlarının hukuki niteliği ile ilgili literatürde önemli tartışmaların olduğunu belirtmek gerekir. Imbert, 2020, s. 2.

iklim değişikliğine bağlı iltica taleplerinin kabulünde rol oynaması beklenmektedir (Courtoy, 2020; McAdam, 2020b; OHCHR, 2020).

7 Ocak 2020’de Komite kararının yayınlanmasıyla birlikte, “iklim mültecileri”, geri-göndermeme ilkesi (*principle of non-refoulement*), konuya ilişkin devletlerin yükümlülükleri ve uluslararası işbirliği gibi birçok konu yeniden gündeme gelmiştir. Mevcut çalışmada, Teitiota kararının iklim nedeniyle göç konusunda ne ifade ettiğini gösterebilmek adına, öncelikle tartışmalı olan “iklim mültecileri” kavramına değinilecektir. Bu bağlamda ilk olarak iklim değişikliği- göç ilişkisinin kabul edilip edilmediği; ardından “mülteci” tanımından hareketle “iklim mültecileri” ifadesinin hâlihazırda uygulanan uluslararası hukuktaki yeri ve daha sonra ise söz konusu kavramın hukuken tanınması sorunu ele alınacaktır. İkinci bölümde ise, “iklim mültecileri” bağlamında geri-göndermeme ilkesine değinilecektir. Burada, Teitiota karardan hareketle ve karara yoğunlaşarak, insan hakları hukukunda geri-göndermeme ilkesi, kararda öne çıkan insan hakları bağlamında ele alınacak ve ilkenin uygulanabilirliği üzerinde durulacaktır.

TARTIŞMALI BİR KAVRAM OLARAK “İKLİM MÜLTECİLERİ”

Yukarıda belirtildiği gibi, Teitiota “*ilk iklim mültecisi*” olduğunu öne sürmekteydi (McAdam, 2020a). Karar metni incelendiğinde, “*iklim değişikliği mültecisi*” (“*climate change refugee*”)⁴ ifadesinin Teitiota tarafından kullanıldığı (par. 7.1), ancak Komite’nin başvuru sahibini “iklim mültecisi” olarak nitelendirmediği görülmektedir. Burada, “iklim mültecisi” ifadesinin uluslararası hukuktaki yeri, uluslararası planda kabul edilen bir tanımının olup olmadığı ve bu soruyla bağlantılı olarak, BMİHK’nin başvuru sahibini “iklim mültecisi” olarak nitelendirme yetkisinin olup olmadığı yanıtlanması gereken sorular arasında yer almaktadır.

Öncelikle iklim değişikliği ve göç arasındaki ilişkinin uluslararası platformlarda kabul edildiğini belirtmek gerekir. Çevresel unsurlar her zaman göçün nedenleri arasında yer almıştır (Ekşi, 2016, s. 17; Imbert, 2020, s. 1; Philo vd., 2013, s. 13; Piguet, 2013, ss. 149-150). Bununla birlikte, söz konusu bağın uluslararası çevre sözleşmelerinde her zaman yansımaları bulunduğunu söylemek güçtür: BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi’nin metninde yer almayan iklim değişikliği-göç ilişkisi, Sözleşme’nin Taraflar Konferansı (*Conference of the Parties*) tarafından kabul edilen bazı metinlere ve daha sonra Paris Anlaşması’na (2015) girebilmiştir (Cournil & Mayer, 2014, § 51; Kaygusuz Akbay, 2018, s. 314). Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli (GIEC, 2014) ve BM Mülteciler Yüksek Komiseri Pilippo Grandi (2020) de iklim değişikliği-göç etkileşimine dikkat çekmiştir.

⁴ Teitiota, Yeni Zelanda yetkili birimlerinin aldığı bazı kararların aslında “*iklim değişikliği mültecisi*” kavramının hukuken kabulüne kapı araladığını öne sürmüştür. HCR, 2020, par. 7.1.

İklim değişikliğinin en önemli sonuçlarından birinin göç olduğu/olacağı düşünülmektedir (Mayer & Crépeau, 2015, s.31). İklim değişikliğinin etkilerinden dolayı yerinden olma⁵ konusunda en büyük risk altında olan ülkeler özellikle gelişmekte olan ülkeler olup, Teitiota'nın vatandaşı olduğu Kiribati gibi ada devletlerinde iklim değişikliği mevcut sorunları ağırlaştırmaktadır (Merone & Tait, 2018, s.508; Zetter, 2011, ss.4, 11). Hâlihazırda hem Uluslararası Hukuk Derneği'nin⁶, hem de Uluslararası Hukuk Komisyonu'nun⁷ gündeminde olan deniz seviyesindeki yükselme, kıyılarda erozyon, yeraltı sularının tükenmesi genel olarak bütün Güney Asya ve Pasifik Ada halklarını ilgilendiren sorunlar olarak karşımıza çıkmakta ve göçün iklim değişikliğinden kaynaklanan bu gibi durumlara önemli bir cevap oluşturduğu vurgulanmaktadır (Campbell & Beford, 2016, s. 306; IOM, 2017, s. 62).

BMİHK'nin konuyla ilgili yaklaşımına gelince, daha önce 36 Sayılı Genel Yorum'unda (CDHNU, 2018, par. 62) iklim değişikliği ile yaşam hakkı arasındaki ilişkiye yer veren Komite, Teitiota'nın başvurusu sonucunda ilk kez bir kararında “iklim değişikliği” ifadesini kullanmıştır (Reeh, 2020). Ancak Komite, “iklim mültecisi” ifadesini kullanmamış ve Yeni Zelanda'nın MSHİUS'yi ihlal etmediğine kanaat getirmiştir (HCR, 2020, par. 10; ayrıca bkz. Aleksandrova vd., 2020). Diğer bir ifade ile, her ne kadar iklim değişikliği ile göç arasındaki ilişki uluslararası düzeyde kabul edilmiş olsa da, bu kabul “iklim mültecilerinin” hâlihazırda uygulanan uluslararası hukuk tarafından tanındığı anlamına gelmemektedir.

Uluslararası Hukuk Açısından “İklim Mültecileri”

Mültecilerle ilgili uluslararası temel metin olan Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme (Mülteci Sözleşmesi, Cenevre Sözleşmesi)⁸ mülteci kavramının

“[...] ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen ; yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı

⁵ BM 1998 yılında “Ülke İçinde Yerinden Olma Konusunda Yol Gösterici İlkeleri” kabul etmiştir. Metnin Türkçe çevirisinde “yerinden olma”, “yerinden olmuş kimseler”, “yerinden olan kişiler” ve “yerinden olanlar” ifadeleri kullanılmaktadır. BM, 2005.

⁶ Dernek 2018'de deniz seviyesindeki yükselmeye ilişkin olarak Sydney Deklarasyonu'nu kabul etmiştir. ILA, 2018; McAdam, 2020b.

⁷ Uluslararası Hukuk Komisyonu 2018'de konuyu gündemine almış ve konu üzerinde çalışmaya devam etmektedir. https://legal.un.org/ilc/guide/8_9.shtml (Erişim Tarihi: 04.04.2020); McAdam, 2020b.

⁸ 1967 yılında Sözleşme'ye ek Protokol kabul edilmiş ve Sözleşme'nin kapsamına dair bazı değişikliklere gidilmiştir.

ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen her şahsa uygulanaca[ğımı]” (md. 1 A (2))⁹ öngörmektedir.

İklim değişikliği ise, BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi’ne (md. 2) göre, “*karşılaştırılabilir zaman dilimlerinde gözlenen doğal iklim değişikliğine ek olarak, doğrudan veya dolaylı olarak küresel atmosferin bileşimini bozan insan faaliyetleri sonucunda iklimde oluşan bir değişiklik[tir]*”¹⁰. Bu şekilde tanımlanan iklim değişikliği nedeniyle başka bir ülkeye göç edenler¹¹, yukarıda alıntılanan mülteci tanımı çerçevesinde mülteci sayılabilir mi¹² ? Mültecilerin korunması konusunda yetkili olan Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği’ne (BMMYK) göre, sadece afet ya da iklim değişikliğinin etkilerinden dolayı başka bir ülkeye gidenler uluslararası hukukun öngördüğü mülteci tanımına dahil olamamaktadır (UNHCR, 2019, s.2)¹³.

İklim nedeniyle başka bir ülkeye gidenlere uluslararası hukuk bağlamında mülteci statüsünün tanın(a)mamasının temel sebebi Cenevre Sözleşmesi’ndeki tanımda yer alan “*ırk, din, tabiiyet, belli bir toplumsal gruba mensubiyet veya siyasi düşünceler*” ile “*zulüm*” kavramının kendisi ve bu ikisi arasındaki ilişkidir (Cournil & Mayer, 2014, § 15 ; Ekşi, 2016, ss. 17-22 ; Kayğusuz Akbay, 2018, s. 313 ;

⁹ Sözleşmenin Türkçe çevirisi için bkz. http://www.danistay.gov.tr/upload/multecilerin_hukuki_durumuna_dair_sozlesme.pdf (Erişim Tarihi : 04.03.2020).

¹⁰ Sözleşme’nin Türkçe metni için bkz. https://webdosya.csb.gov.tr/db/iklim/webmenu/webmenu12421_1.pdf (Erişim Tarihi: 15.03.2020).

¹¹ Göçmenlerin başka bir yere gitmeyi seçtikleri ve mültecilerden farklı olarak ülkelerinde zulüm veya ciddi zarar korkusu taşımadıkları belirtilmekle birlikte (Merone & Tait, 2018, s. 508; Nicholson & Kumin, 2017, s. 17), göçmen kavramının uluslararası kabul gören, üzerinde fikir birliği oluşmuş bir tanımı bulunmadığını (IOM, 2011, s. 61) ve Uluslararası Göç Örgütü’nün (UGÖ) göçmen tanımında “gönüllü” ve “zorunlu” gibi ayrımlara gitmediğini belirtmek gerekmektedir (IOM, Key Migration Terms). UGÖ için yapılan bir araştırmada yer verilen “*çevre göçmenleri*” tanımı da bu yaklaşımı yansıtmaktadır. İlgili çalışmadaki tanım için bkz. Kniveton vd., 2008, s. 31; Morgese, 2017, s. 48; ayrıca bkz. Kayğusuz Akbay, 2018, s. 311.

¹² Burada bir parantez açarak nüfus hareketi ile iklim değişikliği arasındaki bağlantıyı içeren tanıma yer vermek yerinde olacaktır. BM Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) ‘*iklim değişikliği nedeniyle yer değiştirme*’yi, deniz seviyesinin yükselmesi, afetler gibi iklim değişikliğinin etkileri sonucu meydana gelen yer değiştirme olarak tanımlamaktadır (Nicholson & Kumin, 2017,s.253). İklim değişikliğinden kaynaklanan göçlerin çevresel göçlerin (Kayğusuz Akbay, 2018, ss.310-319) ve iklim araştırmalarının etkisiyle kullanılmaya başlanan (Piguet, 2013, ss.153-154) “iklim mültecilerinin” ise “çevre mültecilerinin” bir alt kategorisi olduğu söylenebilir (Kniveton vd., 2008, s. 31; Mayer & Cournil, 2016, s. 173; Miller, 2017, s. 90).

¹³ Bazı yazarlar, göç çalışmalarında da pek kabul görmeyen (Campbell & Beford, 2016, s. 307) “iklim mültecisi” ifadesinin sadece hukuki olarak değil bilimsel açıdan da sorunlu olduğuna dikkat çekmektedir (Baldwin, 2020, s. 275).

McAdam, 2020b). Zulmün etkenleri arasında çevreye, iklim değişikliğine yer vermeyen Sözleşme'deki zulüm kavramının geniş bir yorumunun kabul edilmesi durumunda dahi iklim değişikliği nedeniyle yer değiştirenlerin mülteci sayılabilmesi önünde bazı engeller bulunmaktadır (Imbert, 2020, s. 3). Diğer bir ifade ile, “zulüm” kavramını tanımlamayan Cenevre Sözleşmesi'nin, kavramın “*esnek*” bir şekilde yorumlanmasına açık kapı bıraktığı kabul edilebilir (Wouters, 2013, ss. 235-236). Ancak, bu yaklaşımla ilgili olarak soru işareti uyandırabilecek hususlardan biri, çevresel değişikliklerin (kimi durumlarda ciddi insan hakları sorunlarına sebep olmasına rağmen) “zulüm” kavramındaki “*zarar verme niyeti*”ni içermediği yorumudur (Cournil & Mayer, 2014). İklim değişikliklerinden kaynaklanan zorunlu göçlerin Mülteci Sözleşmesi'nin yorumuna dahil edilmesi yakın dönemde pek mümkün görünmemektedir (Aleksandrova vd., 2020 ; Ekşi, 2016, s. 23 ; Morgese, 2017, s. 51 ; Vecchioni, 2020)¹⁴. Imbert'in (2020, s. 5) gözlemlediği gibi, uygulamaya bakıldığında da, iklim değişikliği nedeniyle mülteci statüsü tanınması için Avustralya ve Yeni Zelanda'ya yapılan başvuruların hiçbiri olumlu sonuçlanmamıştır¹⁵.

Yukarıdaki değerlendirmeler göz önünde bulundurulduğunda, iklim değişikliğinin etkisiyle başka bir ülkeye göç edenlerin mülteci statüsüne dahil edilmelerinin olanaksız olduğu söylenebilir mi ? “İklim mültecileri” ifadesi uluslararası hukukta yer almamakla birlikte, BMMYK (UNHCR, 2019, s.2) iklim değişikliği ve afetlerin etkilerinin çatışma ve şiddetle etkileşim içinde olduğu yerlerde, durumdan etkilenen insanların zorunlu olarak ülke dışına çıkmaları halinde Cenevre Sözleşmesi veya bazı bölgesel düzenlemeler¹⁶ kapsamında mülteci statüsüne sahip olabileceklerini belirtmektedir (Mahecic, 2020 ; Nicholson & Kumin, 2017, s.134). Bu bağlamda, iklim değişikliği-çatışma ilişkisinin çeşitli platformlarda ele alınmış olup, iklim değişikliğinin çatışmaların temelinde yatan yoksulluk ve ekonomik koşulları etkileyerek dolaylı olarak şiddetli çatışmaları tetikleyebileceği Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli (GIEC) tarafından vurgulanmıştır (GIEC, 2014, s.20 ; Kayğusuz Akbay, 2020, s. 163 ; McAdam, 2020b). 2018'de kabul edilen Mültecilere Yönelik Küresel Mutabakat da iklim, çevrenin bozulması ve doğal afetlerin “*kendileri[nin]*” mülteci hareketlerinin sebepleri arasında olmadığını altını çizmekle birlikte, söz konusu unsurların giderek artan bir şekilde mülteci hareketlerinin itici güçleriyle etkileşim içine girdiğini kabul etmektedir (UN, 2018, par.8 ; UNHCR, 2019, s. 2)¹⁷. Kısacası, iklim

¹⁴ Bu bağlamda yeni bir göçmen kategorisi oluşturulması, Mülteci Sözleşmesi'nde değişikliğe gidilmesi gibi öneriler mevcuttur. Bkz. Ekşi, 2016, ss. 23, 42-44; Morgese, 2017, s. 49; Zetter & Morrisey, 2014, s. 343.

¹⁵ Avustralya ve Yeni Zelanda'dan karar örnekleri için bkz. Ekşi, 2016, ss. 23-34; Imbert, 2020, ss. 5-7.

¹⁶ Bölgesel düzenlemelere örnekler için bkz. Ekşi, 2016, ss. 39-40.

¹⁷ Bu ilişkileri ortaya koyan çalışmaların mevcut olduğunu not etmek gerekmektedir. Türk & Garlick, 2019, s. 391.

değişikliğinin de etkisiyle yerinden olanların çeşitli koşullar altında mülteci statüsüne sahip olma olasılıkları olduğu söylenebilir.

Teitiota'nın başvurusuna dönülecek olursa, daha önce de değinildiği gibi Teitiota iklim değişikliğinin etkileri ve deniz seviyesindeki yükselme nedeniyle, Tarawa'nın kendisi ve ailesi için ikamet edilemez duruma geldiğini ve koşulların kendisini Yeni Zelanda'ya göç etmek zorunda bıraktığını ifade etmiştir (HRC, 2020, par. 2.1). Teitiota'yı inandırıcı, hatta “*tamamen güvenilir*” bulan Yeni Zelanda Göç ve Koruma Mahkemesi de çevresel faktörlerin göç üzerindeki etkisini ve çevresel nedenlerle yerinden olanlara Sözleşme'nin uygulanma ihtimalini kabul etmiş olmakla birlikte, Cenevre Sözleşmesi kapsamında Teitiota'nın mülteci olarak nitelendirilip nitelendirilemeyeceği sorusuna olumsuz yanıt vermiştir (par. 2.7, 2.8). Mahkemenin gerekçelerinden biri gerçek bir zulüm riskinin olmaması, diğeri ise olası zulümler ile Sözleşme'nin öngördüğü nedenler arasındaki bağlantının gösterilememesidir (Courtoy, 2020 ; HCR, 2020, par. 2.8).

Sonuç olarak, Cenevre Sözleşmesi'nin uygulanması ve mülteci statüsünün tanınması konusunda yetkili olmayan Komite'nin mevcut mülteci hukuku tarafından tanınmayan “iklim mülteci” kavramını kabul etmesi pek mümkün görünmemektedir (Courtoy, 2020).

Uluslararası hukukta kabul edilmeyen “iklim mültecilerinin” hukuken tanınması yönünde çeşitli öneriler mevcuttur, ancak söz konusu öneriler eleştiri ve engellerden muaf değildir.

“İklim Mültecileri”nin Hukuken Tanınması: Eleştiriler ve Engeller

Spesifik bir mülteci rejiminin tanınmadığı durumlarda mültecilerin haklarına erişmesinin çok daha güç olduğu göz önünde bulundurulduğunda (Chimni, 2009, s. 16), “iklim mültecilerinin” hukuken tanınması, Cenevre Sözleşmesi'nin bu yönde genişletilmesi önemli bir adım olarak düşünülebilir. Ancak bu noktada birkaç hususa değinmek yerinde olacaktır.

İlk olarak, mülteci kavramına yönelik çeşitli eleştiriler olduğunu belirtmek gerekmektedir: Mülteci tanımının kendisinin “*tarafli*” ve kavramın devletlerin politikalarıyla, çıkarlarıyla yakından ilişkili olduğu, ayrıca hukuki kategorilerin sadece “*dahil etmeyi*” değil aynı zamanda “*dışlamayı*” da içerdiği, dolayısıyla hâlihazırda “*sorunlu*” olan bir kavramdan hareketle yeni kategorilerin oluşturulmasının sorgulanması gerektiği vurgulanmaktadır (Chimni, 2009, ss. 12, 16).

Bir diğer husus ise, “iklim mülteci” kavramının kendisine ilişkin eleştirilerdir. Eleştirilerden biri, söz konusu ifadenin sebeplerden sadece birini ön plana çıkardığı, oysa genel olarak göç olgusunun birçok farklı nedene bağlı olduğu yani çok-nedenliliği (*multicausality*) üzerinde durmaktadır (Baldwin, 2020, s.

276)¹⁸. Ayrıca, deniz seviyesinin yükselmesi gibi yavaş gelişen olaylarda çevresel faktörlerin göç üzerindeki etkisinin belirlenmesinin oldukça güç olduğu belirtilmektedir (Imbert, 2020, ss. 14-15; Morgese, 2017, s. 48). Bu bağlamda McAdam (2017), yukarıda belirtilenlere de değinerek Cenevre Sözleşmesi'nin "iklim mültecilerini" kapsamına ilişkin engelleri şöyle özetlemektedir: Afetlerden kaynaklanan yer değiştirmelerin çok büyük bir bölümünün ülke sınırları içinde gerçekleşmesi; koşulların olumsuz hale gelmesine bağlı olarak, yer değiştirmelerin aşamalı bir şekilde gerçekleşeceği; iklim değişikliğinin yer değiştirmenin tek sebebi olmaması ve bununla ilişkili olarak karmaşık bir etkileşimin faktörlerinden biri olması nedeniyle konuya ilişkin bir tanımın yapılmasının güçlüğü; sadece tek bir nedene odaklanmanın çözüm konusunda iyi bir yöntem olmayacağı; Cenevre Sözleşmesi'nin kapsamının genişletilmesine yönelik politik talebin pek olmaması ve Sözleşme'nin yeniden müzakereye açılmasının mevcut korumayı olumsuz etkileyebilme olasılığı; temel meselenin mevcut hukuku dahi uygulamaya yönelik politik isteğin olmamasıyla ilişkili olduğu ve konuya ilişkin önleyici çözümler üzerinde yoğunlaşılması gerekliliği. Zetter (2011, s. 54) de çevresel nedenlerle (ve iklim değişikliği nedeniyle) yerinden olanları ayrı bir hukuki kategori olarak tanımlamanın konuya özgü politikaları ve yasal düzenlemeleri gerektireceği için hem politik hem de ekonomik açıdan "riskli" görüldüğünü hatırlatmaktadır.

Çevresel nedenlerle ya da iklim değişikliği nedeniyle yerinden olanların Cenevre Sözleşmesi kapsamında değerlendirilmesine ya da Sözleşme'nin kapsamının genişletilmesine ilişkin engellerin ötesinde, yerinden olanların genel olarak hukuken korunması konusunda da zorluklar mevcuttur. Zetter (2011, s. 4) konuya ilişkin üç büyük zorluktan söz etmektedir: yer değiştirmenin gönüllü mü zorunlu mu ve geçici mi sürekli mi olduğunun belirlenmesi ile yer değiştirmenin ülke içi ve sınıraşan olması durumunda nasıl bir korumanın gerektiğinin tespiti. Yazara göre, yavaş gelişen iklim değişikliği bağlamında en zor olan, yer değiştirmenin zorunlu olup olmadığının belirlenmesidir. Sonuç olarak bütün bu faktörler, kavramla ilgili uluslararası bir tanım yapılamamasında ve konuya ilişkin hukuki bir çerçeve oluşturulamamasında önemli rol oynamaktadır (Morgese, 2017, s. 48).

"İklim mültecileri" kavramının kendisine ilişkin eleştirilerin bir diğer bölümü ise yapısal sorunlara işaret etmektedir. Her ne kadar söz konusu kavramın kullanılması, iklim değişikliğinin somut bir boyutuna dikkat çekmek için faydalı görülse de, aslında mevcut güç ilişkilerini ve eşitsizliği güçlendirdiği, çünkü kavramın iklim değişikliğinin yapısal nedenlerinin göz ardı edilmesini beraberinde getirdiği belirtilmektedir (Baldwin, 2020, s. 275). Zetter ve Morrisey de (2014, ss. 342, 344) iklim değişikliği ve nüfus hareketleri arasındaki ilişkinin ele alınışını

¹⁸ Yapılan birçok araştırma, çevresel faktörlerin göçün nedenlerinden biri olduğunu ve göç olgusunun çok-nedenliliğini ortaya koymaktadır. Laczko & Piguet, 2014, s. 2; Piguet, 2013, ss. 155-156; Zetter, 2011, s. 57; Zetter & Morrisey, 2014, s. 343.

büyük ölçüde “apolitik ve neo-liberal” bulmakta ve politika yapıcılarının yapısal unsurları, güç ilişkilerini görmezden geldiğinin altını çizmektedir. Sistemik adaletsizlik ve güç ilişkilerinin iklim değişikliği karşısındaki savunmasızlığın (*vulnerability*) temelinde yer aldığı düşünülmektedir (Miller, 2017, s. 90; Philo vd., 2013, ss. 14-17; Piguet, 2013, s. 157). İklim değişikliği coğrafya, yoksulluk, toplumsal cinsiyet, azınlık statüsü gibi nedenlerle zaten var olan savunmasızlıkları artırabilmekte ve savunmasızları (*vulnerable*) daha çok etkilemektedir (Baldwin, 2020, s. 275; Boer, 2016, s. 236; Türk & Garlick, 2019, s. 391). Yapılan bazı alan araştırmaları, savunmasız (ya da potansiyel olarak savunmasız olanların) yaşamlarını güvence altına almalarını sağlayacak, risklere, tehlikelere maruz kalmalarını minimum düzeye indirecek araçlara erişimlerini veya karar alma süreçlerini etkileme olanaklarını ilgilendiren güç yapılarından dışlanmış olmalarıyla ayırt edilebilir olduğunu ortaya koymaktadır (Zetter & Morrisey, 2014, s. 344). Bu bağlamda en savunmasız olanların, aslında göç - özellikle de sınıraşan bir göç - için yeterli olanağa sahip olmadıkları/olmayacakları, yani “*kapana kısılmış*” (*trapped*) olduklarına/olacaklarına dikkat çekilmektedir (Mayer & Crépeau, 2015, ss. 34-35; ayrıca Kaygusuz Akbay, 2018, s. 317). BM Asya ve Pasifik Ekonomik ve Sosyal Komisyonu da çevresel koşulların kötüye gitmesiyle, Kiribati’deki nüfusun önemli bir bölümünün “*kapana kısılmış*” olma ihtimalinin yüksek olduğunu belirtmektedir (UN-ESCAP, 2015). Genel olarak iklim değişikliği nedeniyle yerinden olanların çok büyük bir bölümü ülke içinde kalmakta, sadece az sayıdaki insan ülke dışına çıkabilmektedir (Zetter, 2011, s. 4). Oysa özellikle küçük ada devletleri açısından iklim değişiklikleri karşısında iç göç “*sürdürülebilir bir çözüm*” olarak görülmemektedir (UN-ESCAP, 2015)¹⁹.

Yukarıdaki eleştirilerin yanı sıra, iklim değişikliğinden çok ciddi olarak etkilendiği/etkileneceği düşünülenlerin konuya nasıl yaklaştıkları sorusu büyük önem taşımaktadır. Kiribati halkı da dahil olmak üzere, Pasifik Adalarında yaşayan halkların göç etmeye olumlu yaklaşmadıklarını (Imbert, 2020, s. 16; Piguet, 2013, s. 157) ya da “iklim mülteciliğinden” ziyade “*planlı göçe*” (*planned migration*) sıcak baktıklarını gösteren çalışmalar mevcuttur (Baldwin, 2020, s. 277; Merone & Tait, 2018, s. 508). Dolayısıyla potansiyel “iklim mültecisi” olarak düşünülenlerin en azından bir bölümünün söz konusu adlandırmayı kabul etmediği ve yapılan bazı araştırmaların da “iklim mültecisi” ifadesinin aslında Batı ülkelerinin çıkarları baz alınarak inşa edildiğine işaret ettiği belirtilmektedir (Baldwin, 2020, s. 277). Kiribati de dahil olmak üzere ilgili adalar için “*planlı göçün*” tek seçenek gibi görüldüğü vurgulanmakta (Merone & Tait, 2018, s. 509), BM Asya ve Pasifik Ekonomik ve Sosyal Komisyonu da “*iyi-yönetilen göçe*” (*well-managed migration*) daha sıcak bakmaktadır (UN-ESCAP, 2015).

¹⁹ Bu açıdan bakıldığında sadece uluslararası yer değiştirmeleri ilgilendiren Komite kararı “*sınırlı*” bir niteliğe sahiptir. Imbert, 2020, s. 13.

Sonuç olarak, Morgese (2017, ss. 48-49) ve Zetter'in (2011, s. 11) belirttiği üzere, çevresel faktörlerden ya da iklim değişikliğinden kaynaklanan insan hareketliliğini tanımlamaya yönelik üzerinde uzlaşma sağlanmış bir tanım bulunmamaktadır (bkz. Kayğusuz Akbay, 2018, s. 311). BMMYK de sadece afet ya da iklim değişikliğinin etkilerinden dolayı başka bir ülkeye gidenlerin uluslararası hukukun öngördüğü mülteci tanımına dahil olamayacaklarını belirtmekte, ancak söz konusu insanların uluslararası korumaya ihtiyaç duyabileceklerini kabul etmektedir (UNHCR, 2019, s. 2). Burada 'koruma' kavramının uluslararası hukuk tarafından tanımlanmamış olmakla birlikte, süreç veya eylem olarak düşünüldüğünde hukukla ve de hukuki kavramlarla ilişkili olduğunu -ancak kimin hukuken korunacağını politikadan bağımsız olmadığını- belirtmek gerekir (Zetter, 2011, s. 23). Uluslararası Göç Örgütü ise, koruma kavramının mülteci hukuku ve insancıl hukukun yanı sıra insan hakları hukukuna uygun olarak bireylerin haklarının korunmasını içerdiğini vurgulamaktadır (IOM, 2011, s. 75). Bir uluslararası insan hakları sözleşmesinin uygulanmasını denetlemekle görevli olan BMİHK'nin Teitiota kararı da, "iklim mültecilerinin" tamamen korumadan yoksun olmadıkları ve konuyla ilgili olarak uluslararası mekanizmalara başvurulabileceği şeklinde yorumlanmıştır (Behlert, 2020).

"İKLİM MÜLTECİLERİ" VE GERİ-GÖNDERMEME İLKESİ

Uluslararası korumanın en temel unsuru olan (Frelick, 2020; Nicholson & Kumin, 2017, s. 20; Wouters, 2013, ss. 232-233) ve "iltica davalarının 'alfabesi'" olarak nitelendirilen (Bianku, 2017, s.20) geri-göndermeme ilkesi Cenevre Sözleşmesi'nde şöyle yer almaktadır²⁰:

"Hiçbir Taraf Devlet, bir mülteciyi, ırkı, dini, tâbiyeti, belli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi fikirleri dolayısıyla hayatı ya da özgürlüğü tehdit altında olacak ülkelerin sınırlarına, her ne şekilde olursa olsun geri göndermeyecek veya iade etmeyecektir" (md. 33, § 1).

Geri-göndermeme ilkesine yer veren Cenevre Sözleşmesi'nin uygulanmasını denetleyecek uluslararası yargı organı gibi bir mekanizmaya sahip olmadığı bir ortamda (Chimni, 2018, s. 19), insan hakları hukuku çeşitli nedenlerle yerinden olanlara minimum koruma standartları sağladığı ve bazı koşullarda ilgili kişinin ülkesine geri gönderilmesini yasakladığı için iklim değişikliği nedeniyle yerinden olanlar açısından önem taşımaktadır (Morgese, 2017, s. 60). Bu durum,

²⁰ Geri-göndermeme ilkesi Mülteci Sözleşmesi'nin dışında başka uluslararası metinlerde de yer almaktadır: Afrika'da Mülteci Sorunlarının Özel Yönlerini Düzenleyen Afrika Birliği Örgütü Sözleşmesi (md. II (3)); Cartagena Mülteciler Bildirgesi ve Arap Ülkelerinde Mültecilerin Durumunu Düzenleyen Arap Sözleşmesi (md. 9), ayrıca İşkenceye ve Diğer Zalimane, Gayriinsani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme (md. 3 (1)); Herkesin Zorla Kaybedilmeye Karşı Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme (md. 16); Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi (md. 22 (8)). Bkz. Ekşi, 2016, s. 47; Wouters, 2013, s. 233.

küresel ve bölgesel düzeydeki insan hakları mekanizmalarını gündeme getirmekte, dünyanın iklim değişikliğinden en çok etkilenecek bölgelerinden biri olan Asya-Pasifik bölgesinde, (Amerika, Afrika ve Avrupa'nın aksine) bölgesel bir insan hakları mekanizmasının kurulmamış olması ise BMİHK'ye başvuruda bulunulabilmesinin bölge açısından önemini arttırmaktadır (Boer, 2016, ss. 238, 246).

Komite'nin, Teitiota tarafından Yeni Zelanda'ya karşı yapılan bireysel başvuruyu kabul ederek, iklim değişikliğinin etkilerini geri-göndermeme ilkesi bağlamında ele almış olması yukarıdaki bilgiler göz önünde bulundurularak okunmalıdır (Imbert, 2020, s. 12).

Uygulanması Olası Bir Ülke Olarak Geri-göndermeme İlkesi

Devletlerin sorumluluğunun temelinde yatan, bazı hukukçularca *jus cogens* yani emredici norm olarak nitelendirilen ve teamül hukukunun bir parçası olan, dolayısıyla bütün devletlerin uygulamakla yükümlü olduğu geri-göndermeme ilkesi, sadece mültecilere değil, henüz resmi olarak mülteci statüsüne sahip olmayanlara, sığınma talebinde bulunmuş olanlara ve ülke sınırında olanlara da uygulanır (IOM, 2014, s. 3 ; Ktistakis, 2013, s. 86 ; Nicholson & Kumin, 2017, s. 20 ; Wouters, 2013, ss. 233, 242).

Mülteci hukukunu değil, MSHİUS'nin uygulanmasını denetlemekle görevli olan BMİHK, 1990'lardan itibaren geri-göndermeme ilkesine ilişkin önemli bir içtihat oluşturmuş ve ilkeyi geniş kapsamlı bir şekilde yorumlamıştır (HCR, 2020, par.9.3 ; Imbert, 2020, s. 10 ; Reeh, 2020). Bazı durumlarda ilkenin uygulanmayabileceğini kabul eden Cenevre Sözleşmesi'nden (md. 33, par. 2) farklı olarak insan hakları hukukunda ilke mutlak bir karaktere sahiptir ve BMİHK de geri-göndermeme ilkesine istisna kabul etmemektedir (IOM, 2014, s. 4 ; Ktistakis, 2013, s. 86 ; Wouters, 2013, ss. 238-239).

MSHİUS, ilkeyi doğrudan içermemektedir ancak Sözleşme'de yer alan yaşam hakkı (6. Madde) ve işkence, insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele ve ceza yasağı (7. Madde) gibi bazı hak ve yükümlülüklerle ilkenin çok yakın ilişkisi bulunmaktadır (IOM, 2014, s. 2). Komite de Teitiota kararında hem yaşam hakkı hem de işkence, insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele ve ceza yasağı bağlamında geri-göndermeme ilkesinin uygulanmasına yönelik devletlerin yükümlülüklerini vurgulamıştır (par. 9.3). Burada bir parantez açarak belirtmek gerekir ki, Teitiota başvurusunda sadece yaşam hakkının ihlaline yer verdiği için, Komite konuyu sadece 6. Madde bağlamında ele almış, iddiaları işkence, insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele ve ceza yasağına ilişkin olan 7. Madde kapsamında değerlendirmede bulunmamıştır (McAdam, 2020b). Oysa iki maddeyi ele alışı farklı olduğu için Komite'nin bu çerçevede yapacağı bir değerlendirmenin oldukça dikkat çekici sonuçları beraberinde getirebileceği düşünülmektedir (McAdam, 2020b).

İklim değişikliği, insan haklarıyla ilgili önemli zorluklar doğurmakta, hem medeni ve siyasi hem de ekonomik, sosyal ve kültürel hakları, - özellikle yaşam, sağlık, beslenme, su hakkı gibi birçok hakkı-, olumsuz yönde etkilemektedir (Bakker, 2016, s. 71 ; Cournil & Mayer, 2014, § 7 ; Kayğusuz Akbay, 2018, s. 316 ; Zetter, 2011, s. 10). Teitiota'nın ve Komite'nin ifadeleri de bu duruma dikkat çekmektedir.

Yeni Zelanda'nın kendisini Kiribati'ye göndererek yaşam hakkını ihlal ettiğini öne süren Teitiota, küresel ısınmadan kaynaklanan deniz seviyesindeki yükselme nedeniyle Tarawa'da (Kiribati) durumun giderek daha riskli hale geldiğini; kentın kalabalıklaşmasından ve tuzlu suyun karışmasından dolayı tatlısuyun yetersiz olduğunu; yaşanabilir alanın aşınması sebebiyle konut krizi ve ölüme neden olan arazi tartışmalarının yaşandığını; Kiribati'nin kendisi ve ailesi için ikamet edilemez hale geldiğini ve deniz seviyesinin yükselmesine karşı mücadelenin etkin olmadığını belirtmiştir (par. 1.1, 2.1). Kısacası başvuru sahibi, iklim değişikliğinin yansımaları ve deniz seviyesindeki yükselmenin kendisini Tarawa'dan Yeni Zelanda'ya göç etmek zorunda bıraktığını ifade etmiştir (par. 2.1). Böylece, ilk kez "iklim mültecisi" olduğunu öne süren biri, iklim değişiklikleri nedeniyle hayatının risk altında olduğunu belirterek geri gönderilme kararına karşı BMİHK'ye başvuruda bulunmuştur (Aleksandrova vd., 2020).

Teitiota'nın iddiaları dayanaktan yoksun değildir: İklim değişikliğinin Kiribati açısından iki temel yansıması deniz seviyesinin yükselmesi ve su rezervlerinde yaşanan sorundur (Merone & Tait, 2018, s. 508). Kiribati'nin yükselen deniz seviyesi nedeniyle yok olma riskiyle karşı karşıya olan, hatta bu riskle yüzleşmek zorunda kalacak ilk ada devleti olduğu düşünülmektedir (Aleksandrova vd., 2020)²¹. Ayrıca adada yaşam hakkı, deniz seviyesindeki yükselmeden sadece doğrudan değil sağlık, gıda ve su hakkı gibi haklara yönelik oluşturduğu riskler nedeniyle dolaylı olarak da etkilenmektedir (Bakker, 2016, ss. 71-72). Toprağın genel olarak verimsiz, işsizliğin yüksek ve nüfusun yoğun olduğu Güney Tarawa'da yeterli arazinin olmamasının gerilimi arttırdığı ve bu nedenle yaralanmaların hatta ölümlerin olduğu Yeni Zelanda Mahkemesi tarafından atanan bilirkişi John Corcoran tarafından da teyit edilmiş olmasına rağmen Komite kararında Kiribati'de "genel bir çatışma durumunun" olmadığını belirtmiştir (par.2.4, 9.7).

2018'de yani Teitiota kararından önce, çevresel bozulmanın, iklim değişikliklerinin ve sürdürülebilir olmayan kalkınmanın yaşam hakkı açısından "en acil ve en ciddi tehlikeler" arasında yer aldığını belirten Komite, yaşam hakkının devletlerin iklim değişikliklerine karşı çevreyi korumaya yönelik önlemler almasını da içerdiğine ve devletlerin işbirliği yapması gerektiğine dikkat çekmiştir (CDHNU,

²¹ Kiribati'nin 2050 yılında yaşanmaz hale geleceği tahmin edilmektedir (Merone & Tait, 2018, s. 508). Bu risk karşısında Kiribati, Fiji'ye ait adalardan biri olan Vanua Levu'dan toprak satın almıştır (Oppenheimer vd., 2019).

2018, par. 62 ; Reeh, 2020). Teitiota kararında da, yaşam hakkının “*dar bir şekilde*” yorumlanmaması gerektiğinin ve bu hakkın kapsamının geri-göndermeme ilkesinden daha geniş olabileceğinin altını çizen Komite’nin yukarıdaki tespiti tekrarladığı görülmektedir (par. 9.3, 9.4).

2018’de Komite ayrıca devletlerin yaşama doğrudan tehdit oluşturabilecek veya onurlu bir yaşam hakkından faydalanmayı engelleyebilecek ortamları iyileştirmeye yönelik önlemler alması gerektiğini ve ilgili önlemlerin beslenme, su ve barınma gibi temel ihtiyaçların sağlanmasını içerebileceğini ifade etmiştir (CDHNU, 2018, par. 26). Bu bağlamda yaşam hakkı, ikiz sözleşmelerden bir diğeri olan Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme (ESKHİUS) (md. 12) tarafından düzenlenen ve su ve beslenme hakkını da içeren sağlık hakkıyla yakından ilişkilidir (Sendut, 2020). Su hakkı ve beslenme hakkı kararda da dikkat çeken unsurlar arasında yer almaktadır. Teitiota, Kiribati’de deniz seviyesinin yükselmesi nedeniyle bir yandan yaşanabilir alanların yetersiz hale geldiğini ve ciddi arazi tartışmalarının yaşandığını, diğer yandan ise tatlısu rezervlerine tuzlu suyun karışması gibi çevresel bozulmaların olduğunu ifade etmiştir (par. 3). Yeni Zelanda Hükümeti’ne göre ise, mahsul elde etmenin imkansız değil zor olduğunu belirten başvuru sahibi mahsul yetiştiremediğine ya da içme suyuna erişim sağlayamadığına yönelik iddialarını kanıtlayamamıştır (par. 4.6). Teitiota, Yeni Zelanda’nın iddialarına cevaben temiz içme suyuna erişimle ve mahsulle ilgili sorunlar olduğunu yinelemiş ve temiz içme suyunun yeterli olmaması nedeniyle Kiribati’de kendisinin ve ailesinin sağlık sorunları yaşadığını ifade etmiştir (par.5). Araştırmalar da Teitiota’yı destekler niteliktedir : Hâlihazırda deniz seviyesinin yükselmesi, tuzlu suyun tatlısuya karışması gibi iklim değişikliğinin etkilerini yaşayan ada devletlerinden biri olan Kiribati’de iç göç nüfusun yoğun ve suyun sınırlı olduğu Güney Tarawa’ya olmaktadır (IOM, 2017, ss. 91-92 ; UN-ESCAP, 2015). Hızlı nüfus artışı ve kentleşmenin Güney Tarawa’da su problemini beraberinde getirdiği bilirkşi Corcoran tarafından da teyit edilmiştir (par. 2.4). Sağlık hakkını içeren ESKHİUS’nin uygulanmasını denetlemekle görevli olan BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi’nin (BMESKHK) vurguladığı üzere güvenli içme suyu ile sağlık hakkı yakından ilişkilidir (Franca, 2016, s. 94).

BMİHK’nin pozisyonuna gelince, Komite Kiribati Hükümeti’nin iklim değişikliğine yönelik planlarını dikkate almış ancak Teitiota’nın aksi yöndeki iddiasına rağmen bu planların ne kadar “*etkin*” olduğunu değerlendirmemiştir (Sinclair-Blakemore, 2020). Böyle bir değerlendirme yapılmamasına rağmen, Komite’nin kanaati Kiribati’deki durumun henüz dayanılamayacak durumda olmadığı yönündedir (HCR, 2020, par. 9.3 ; Reeh, 2020). Suyla ilgili bazı sorunların olduğunu kabul eden Komite’ye göre, başvuru sahibi yaşam hakkını riske atacak düzeyde sağlığına tehdit oluşturabilecek tatlısu rezervinin “*erişilemez, yetersiz veya güvensiz*” olduğuna ilişkin yeterli bilgi sunamamıştır (par.9.8). Komite üyelerinden Duncan Laki Muhumuza ((HCR, 2020, Annex 2, par. 1) ise, taraf devletin “*gerçek bir riskin*” mevcudiyetini kanıtlama yükümlülüğünü başvuru sahibinden talep

etmemesi gerektiğine dikkat çekmiştir (Biol, 2020). Eleştirilerini özellikle su konusuna yoğunlaştıran bir diğer Komite üyesi Vasilka Sancin'e (HCR, 2020 : Annex 1, par. 1, 5) göre, Yeni Zelanda, Teitiota ve çocuklarının güvenli içme suyuna erişebildiğine dair yeterli delil sunmamıştır, oysa başvuru sahibi ve ailesinin güvenli içme suyuna erişebildiğini kanıtlamak taraf devletin pozitif yükümlülükleri arasında yer almaktadır (Biol, 2020 ; Imbert, 2020, s. 13).

Başvuruda dikkat çeken bir diğer husus yukarıda belirtildiği gibi gıdaya, beslenmeye ilişkindir. Kiribati tarafından 2007'de kabul edilen Ulusal Uyum Eylem Programı (program Yeni Zelanda Göç ve Koruma Mahkemesi tarafından incelenmiştir), mahsul konusunda çeşitli adımlar atıldığını ancak halk sağlığının genel olarak bozulduğunu, bu bağlamda A vitamini eksikliği görüldüğünü, kötü beslenme, balık zehirlenmesi, gıda ve beslenmeye dair problemlere işaret eden başka hastalıklar yaşandığını belirtmekte, bilirkışı ise Kiribati'de toprağın genel olarak “*fakir ve verimsiz*” olduğunu doğrulamaktadır (HCR, 2020, par. 2.3, 2.4). Yaşam hakkı ile sağlık hakkı arasındaki yakın ilişki ve BMESKHK tarafından dikkat çekilen beslenmenin sağlık hakkı üzerindeki etkileri ile yeterli yaşam standardı için gerekli olanlar arasında beslenmenin bulunduğu göz önüne alındığında (Franca, 2016, ss. 93-94), yukarıdaki veriler Kiribati'deki koşulların birbiriyle bağlantılı birçok hakkı olumsuz etkilediğine işaret etmektedir. Bununla birlikte Komite, Teitiota'nın Kiribati'ye gönderildiği zaman yaşam hakkını tehdit edecek yiyecek mahrumiyeti yaşayacağına dair gerçek, öngörülebilir bir risk olmadığına kanaat getirmiştir (par. 9.9). Burada bir parantez açarak, BMMYK'ye göre sadece yiyecek kıtlığı nedeniyle yerinden olanların birçok durumda Mülteci Sözleşmesi kapsamına giremeyeceklerini, ancak kıtlığın silahlı çatışma ve şiddete bağlı olması durumunda öngördüğü kriterleri karşılama olasılığı olduğunu hatırlatmak yerinde olacaktır (UNHCR, 2017b, s. 1).

Yukarıda da değinildiği üzere, karar ciddi eleştirilerin hedefindedir, ancak birkaç hususa dikkat çekmek gerekmektedir : Imbert, Komite'nin geri-göndermeme ilkesine temel olan yaşam hakkını sosyal ve ekonomik haklarla bağlantılı olarak ele aldığını, sağlık hakkı kapsamında değerlendirilen su hakkı ve beslenme hakkı üzerine eğildiğini, oysa söz konusu hakların mülteci statüsünün belirlenmesinde çok dikkate alınmadığını, dolayısıyla Komite'nin pozisyonunun bu açıdan önemli olduğunu vurgulamaktadır. Yazar, Komite'nin tavrının “*siyasi mülteciler*” ve “*ekonomik göçmenler*” ayırımına giden birçok devletle örtüşmediğini de not düşmektedir (Imbert, 2020, ss.11- 12).

Bir diğer husus ise, Yeni Zelanda Mahkemesi'nin, Teitiota'nın iltica başvurusunu reddederken, çevresel bozulmanın Cenevre Sözleşmesi'nin uygulanmasının ya da korumanın yolunu açabileceği ihtimalini gözardı etmemiş olmasıdır (HCR, 2020, par. 2.2, 2.9, 4.5). Deniz seviyesindeki yükselme ve Yeni Zelanda'nın coğrafi konumu dikkate alındığında, mahkemenin bu tavrı, söz konusu devletin konuyla ilgili yükümlülüklerine ve ileride iklim değişikliğinin etkileri

nedeniyle iltica başvurusunda bulunacakların geri-gönderme yasağından yararlanmalarına kapı araladığı şeklinde yorumlanmaktadır (Behlert, 2020 ; McAdam, 2020b). Bu açıdan, Yeni Zelanda Mahkemesi ile BMİHK'nin kararı arasında paralellik olduğu söylenebilir : Komite, taraf devletin bundan sonraki sınır dışı etme vakalarında o anki durumu ve aynı zamanda iklim değişikliğine ve deniz seviyesindeki yükselmeye ilişkin güncel verileri dikkate alma konusunda « *devam eden sorumlulukları* » olduğunun altını çizmiştir (par.9.14 ; McAdam, 2020b).

Yukarıdaki hususların yanı sıra, BMİHK sadece hızlı gelişen olayların değil, aynı zamanda yavaş gelişen olayların sınıraşan yer değiştirmelere neden olabileceğini ve iklim değişikliği nedeniyle yerinden olanların geri-gönderilmesinin Sözleşme'nin 6. Ve 7. Maddelerinin ihlaline yol açabileceğini vurgulamıştır (HCR, 2020, par. 9.11 ; Imbert, 2020, s.12). Böylelikle, Mülteci Sözleşmesi kapsamına girmeyen iklim değişikliği gibi unsurlar karşısında koruma yükümlülüğünün tanınması konusunda önemli bir adım atılmış ve geri-göndermeme ilkesinin iklim değişikliğine bağlı koşullarda da uygulanma ihtimali açıkça kabul edilmiştir (Aleksandrova vd., 2020 ; Sendut, 2020). Aslında, BM İnsan Hakları Yüksek Komiseri 2018 tarihli raporunda MSHİUS'nin 6. Ve 7. Maddelerine ve geri-göndermeme ilkesine atıfta bulunarak, devletlerin insan haklarının iklim değişikliklerine bağlı nedenlerden dolayı tehdit altında olma ihtimalinin yüksek olduğu bölgelere insanları geri göndermemeleri gerektiğini belirtmiştir (Imbert, 2020, s.4 ; OHCHR, 2018, par. 45). BMİHK ise ilk kez bir kararında insanların iklim değişikliklerinin olumsuz etkilerinden dolayı hayatlarının risk altında olacağı bir yere zorla gönderilmelerinin MSHİUS'nin 6. Maddesinde öngörülen yaşam hakkının ihlali olarak değerlendirilebileceğini ifade etmiştir (Aleksandrova vd., 2020 ; Imbert, 2020, s.2 ; McAdam, 2020a ve 2020b ; Sinclair-Blakemore, 2020). Daha önce küresel düzeydeki hiçbir yargısal ya da yarı-yargısal organın iklim değişikliği nedeniyle yerinden olanlar konusunda açıkça böyle bir karar almadığı ve Komite'nin bu yönde bir kararı kabul etmesinin 25 yıl gibi bir zaman aldığı göz önünde bulundurulduğunda kararın önemi daha net anlaşılabilir (Courtoy, 2020 ; Imbert, 2020, s.4 ; McAdam, 2020a ve 2020b).

Geri-göndermeme İlkesinin Uygulanabilirliği

Yukarıda belirtildiği üzere geri-göndermeme ilkesine dayanak olan haklardan biri yaşam hakkıdır ve Teitioti da yaşam hakkının risk altında olduğunu öne sürmüştür. Ancak, iklim değişikliği bağlamında yaşam hakkının öne sürülmesinin, “mağdur” kavramı, hakkın bireysel olması ve nedensellik ilişkisi gibi sebeplerle oldukça sınırlı bir uygulama alanına sahip olduğuna dikkat çekilmektedir (Bakker, 2016, ss. 72, 82, 84). Komite de yerleşik içtihadına göre başvuru sahibinin “mağdur” sayılabilmesi için “*bilfiil etkilendiğini*” göstermesi gerektiğini belirttiikten sonra, mağdur olduğunu öne süren bireylerin taraf devletin yaşam hakkını ihlal eden eylemlerinin “*bireylere özgü*” veya yaşam hakkına yönelik “*mevcut ya da yakın tehdit*” oluşturduğunu göstermesi gerektiğini ifade etmiştir (par. 8.4). Dolayısıyla

Bakker'ın ifade ettiği gibi mağdur kavramı önemli bir sınırlama oluşturmaktadır. Bununla birlikte, mevcut başvuru bağlamında, Komite İhtiyari Protokol'ün 1. ve 2. maddelerinin Teitiota'nın başvurusunun kabulüne engel oluşturmadığına kanaat getirerek Yeni Zelanda'nın başvurusunun kabul edilmemesi yönündeki talebini reddetmiştir (par. 8.6).

Geri-göndermemeye ilişkin başvurularda engel oluşturabilecek bir diğer unsur ise riskle ilgilidir, çünkü riskin “gerçek” olması ve geri-göndermeme ilkesinden yararlanmayı talep edeni “*kişisel olarak*” ilgilendirmesi gerekmektedir (Ktistakis, 2013, s.92). Teitiota kararında da, başvuru sahibinin yaşam hakkına yönelik onarılamaz zarara ilişkin gerçek bir riskin olup olmadığı sorusuna cevap aranmıştır (par. 8.5). Bu bağlamda, her ne kadar Yeni Zelanda Hükümeti Teitiota'nın belirttiği riskin gerçekliğine dair itirazlarını dile getirmiş olsa da (par. 4.6), Komite'ye (par. 8.5-8.6) göre Teitiota, başvurusunun kabulünü sağlayacak derecede, iklim değişikliğinin ve buna bağlı deniz seviyesindeki yükselmenin etkilerinin yaşam hakkına yönelik “*gerçek bir risk*” oluşturduğunu göstermiştir, dolayısıyla başvuruda bulunanın iddiasının gelecekte oluşacak “*varsayımsal*” bir zarara değil, “*gerçek bir risk*”e işaret ettiği düşünülebilir (Behlert, 2020). Ancak başvurunun kabulü, Teitiota'nın Komite tarafından haklı bulunduğu anlamına gelmemektedir (par. 9.6): Başvurunun ardından Komite'nin Özel Raportörü'ne dayanarak geçici önlem olarak Teitiota'nın Kiribati'ye gönderilmemesi yönünde bir karar vermediğini (par. 1.2) ve esasa ilişkin bölümde de onarılamaz zarara dair gerçek bir risk konusunda talep edilen yüksek eşşğin Komite tarafından vurgulandığını hatırlatmak gerekir (par.9.3; McAdam, 2020b). Riskin kişiselliğine gelince, Komite ilk olarak, riskin temelde gönderilen ülkedeki -ekstrem durumlar dışında- genel koşullardan kaynaklanmaması ve kişisel olması gerektiğini hatırlatmıştır (par. 9.3).

BMİHK'ye göre, gerçek bir riskin olup olmadığını belirlemek için delilleri, olayları incelemek genelde devletlerin yetkili organlarının görevidir (par. 9.3, 4.6). Bu açıdan, geri-göndermemeye ilişkin kararlarında Komite, gönderen devletin ilgili kişinin karşılaşacağı riski değerlendirmesinde açıkça keyfilik ya da açık bir hata ya da adaletin inkârı olup olmadığıyla ilgilenmektedir ve Teitiota kararında da, Kiribati'deki yaşam koşullarından ziyade, Yeni Zelanda'nın kararına odaklanmıştır (HCR, 2020, par. 9.3; Imbert, 2020, s.11; Reeh, 2020). BMİHK'ye göre Teitiota, aşırı kalabalık olma durumu veya arazi tartışmalarından kaynaklanan eylemler nedeniyle Kiribati'de yaşam hakkına yönelik “*gerçek*”, “*kişisel*” ve “*öngörülebilir*” bir tehlikenin olup olmadığını Yeni Zelanda tarafından değerlendirilmesinde açıkça keyfilik ya da hata olduğunu gösterememiştir (par. 9.7). Ancak üyelerden Sancin ve Laki Muhumuza Komite'yle aynı görüşü paylaşmamaktadır: Sancin, özellikle güvenli içme suyuna erişim konusunda Komite ile hemfikir olmadığını ifade etmiştir (HCR, 2020, Annex 1, par.6). İklim değişikliği nedeniyle Kiribati'de oluşan koşulların yaşam hakkına yönelik gerçek, kişisel ve de öngörülebilir bir risk oluşturduğunu belirten Laki Muhumuza ise, konuyla ilgili yüksek eşşği eleştirmiştir (HCR, 2020, Annex 2, par. 1, 3, 5).

Karar üzerinde etkili olan bir diğer unsur ise zaman kavramıdır (HCR, 2020, par. 9.13; McAdam, 2020b; Sendut, 2020). Bu bağlamda öncelikle Yeni Zelanda Mahkemesi'nin MSHİUS'nin yaşam hakkına dair maddesinin uygulanabilmesi için riskin “yakın” (*imminent*) olması gerektiğini vurguladığı görülmektedir (par.2.9, 9.6). Ayrıca Yeni Zelanda Hükümeti, Teitiota'nın hâlihazırda zarar gördüğüne veya yakın bir zararla karşı karşıya olduğuna dair kanıt olmadığı için BMİHK'ye yaptığı başvurunun kabul edilemez olduğunu öne sürmüştür (par. 4.5, 6.1). Oysa, McAdam (2020b), yakınlığın sadece mağduriyet konusunda geçerliliği olan bir unsur olduğunu, ancak mülteci ve insan hakları hukukunda ilgili kişilerin zararlarla ilgili olarak yakın riskle karşı karşıya olmalarının aranan koşullar arasında bulunmadığını, geri-göndermelerin hukuka uygunluğu konusunda yakınlığın uygun bir kriter olmadığını belirtmekte ve Komite'nin "*farkında olmadan*" konuya ilişkin "*karışıklığa*" yol açtığının altını çizmektedir. Diğer taraftan hem hızlı gelişen olayların hem de deniz seviyesinin yükselmesi gibi yavaş gelişen olayların yer değiştirmelere neden olabileceği, tüm ülkenin tamamen sular altında kalma riskinin olduğu bir ortamda, risk gerçekleşmeden dahi koşulların onurlu bir yaşam hakkıyla uyumsuz hale gelebileceği Komite tarafından ifade edilmiştir (par.9.11). BMİHK, deniz seviyesindeki yükselmenin Kiribati'yi yaşanmaz hale getirebileceğini kabul etmiş olmakla birlikte, 10-15 yıllık bir süre zarfında Kiribati Cumhuriyeti'nin uluslararası toplumun da katkısıyla halkı korumaya yönelik önlemler alabileceğine kanaat getirmiştir (par. 9.12).

Komite her ne kadar devletlerin, risk altındaki insanların yaşamlarının yakın bir tehdit altında olmasını beklemeleri gerekmediğini açıklamış olsa da, bu konudaki eşige ilişkin net bir bilgi vermemektedir (Courtoy, 2020; McAdam, 2020a). Bu bağlamda, Teitiota çiftinin çocuklarını gelgit veya fırtına nedeniyle kaybetme korkusuna cevaben Yeni Zelanda Mahkemesi'nin bu tür olaylardan kaynaklı ölümlerin gerçekleşme devamlılığına ilişkin kanıt olmadığını öne sürdüğünü hatırlatmak yerinde olacaktır (par. 2.9). Oysa üyelerden Laki Muhumuza'nın dikkat çektiği üzere, “*çok sık ve önemli düzeyde ölümlerin*” gerçekleşmesini beklemek yaşam hakkının korunması konusunda sorunlu bir yaklaşımdır (HCR, 2020, Annex 2, par. 5; Imbert, 2020, s.13; McAdam, 2020b). Burada bir parantez açarak, başvurunun sadece Teitiota adına yapıldığını ve Teitiota'nın eşi ve çocuklarını kapsamadığını, oysa özellikle çocukların dahil olmasının farklı sorulara (ve de yanıtlara) kapı aralayabileceğini belirtmek gerekir (MacAdam, 2020b).

Kiribati'deki koşulların dahi talep edilen eşige karşılamadığı göz önünde bulundurulduğunda, Komite'nin yaşam hakkı konusundaki yüksek eşige pekiştirdiği söylenebilir (Sinclair-Blakemore, 2020).

SONUÇ

BMİHK'nin Teitiota kararı, "iklim mültecileri" tartışmalarını yeniden gündeme getirmiştir. Uluslararası hukuk açısından bakıldığında, her ne kadar iklim değişikliği ve göç ilişkisi kabul edilmiş olsa da, hâlihazırda uygulanan mülteci hukukunda "iklim mültecileri" ifadesi yer almamakta (UNHCR, 2019, s. 2); iklim değişikliği nedeniyle göç edenlere ilişkin uluslararası planda genel kabul gören bir tanım bulunmamaktadır (Morgese, 2017, ss.48-49; Zetter, 2011, s. 11). "İklim mültecileri"nin hukuken tanınması yönündeki önerilerin yanı sıra kavrama yönelik üzerinde durulması gereken eleştiriler de bulunmaktadır. BMİHK'ye gelince, Komite MSHİUS'nin uygulanmasını denetlemekle görevli olup, kendisini "iklim mülteci" olarak nitelendiren Teitiota'nın ülkesi Kiribati'ye gönderilmesine karar veren ve bu kararı uygulayan Yeni Zelanda'ya karşı yaptığı bireysel başvuruyu kabul etmiştir. Ancak esasa ilişkin kararı Teitiota'nın lehine olmamıştır (HCR, 2020, par. 10). Bununla birlikte, karar iklim değişikliği nedeniyle yerinden olanlar açısından önemli detaylar içermektedir. Bu bağlamda geri-göndermeme ilkesi öne çıkmaktadır. Kararla birlikte ilkenin, iklim değişikliği nedeniyle göç edenlere uygulanma olasılığı kabul edilmiştir (Aleksandrova vd., 2020; Sendut, 2020). Ancak BMİHK bağlamında, iklim değişiklikleri nedeniyle yerinden olanlara ilkenin uygulanabilmesinin, öngörülen yüksek ispat eşiği dikkate alındığında oldukça güç görüldüğünü belirtmek gerekir (Imbert, 2020, s.14; Vecchioni, 2020).

Teitiota kararı, Cournil ve Perruso'nun (2018) ifadesiyle "*insan haklarının 'iklimselleştirilmesi'*" ("*climatisation' des droits de l'homme*")²² sürecinin bir parçası olarak okunabilir. Sürecin olumlu yönleri olmakla birlikte, geri-göndermeme ilkesinin uygulanmasına yönelik engellerin/sınırlamaların da işaret ettiği gibi insan hakları, iklim değişikliğine bağlı nedenlerle yerinden olanları koruma konusunda yeterli görünmemektedir (Cournil & Mayer, 2014, § 24; Zetter, 2011, s.24; ayrıca Kayğusuz Akbay, 2018, s.319). Bununla birlikte mülteci hukukunun insan haklarından çok daha sınırlı bir uygulama alanına sahip olduğunu belirtmek gerekir (McAdam, 2020b; Zetter, 2011, s.24).

²² Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği'ne (OHCHR, Applying...) göre, insan hakları temelli bir yaklaşım normatif olarak uluslararası insan hakları standartlarını baz alan operasyonel düzlemde de insan haklarının sadece korunmasını değil geliştirilmesini de hedefleyen bir yaklaşımı ifade etmektedir (Cournil & Perruso, 2018). Burada amaç, yükümlülüklerin yanı sıra eşitsizliklerin ve savunmasızlığın incelenmesi ve ayrımcı uygulamalar ile adil olmayan güç dağılımının önüne geçilmesidir (OHCHR, Applying; Cournil & Perruso, 2018). Bu yaklaşım bazı yazarlara göre "*iklim değişikliklerinin insanileştirilmesi*" anlamına gelmektedir (Cournil & Perruso, 2018). Bahsedilen "*insanileştirme*" sürecinin yanı sıra, insan haklarını korumakla yükümlü yapılar insan haklarını iklimle birlikte değerlendirmekte ve bu da beraberinde "*insan haklarının 'iklimselleştirilmesi'*"ni getirmektedir (Cournil & Perruso, 2018).

Genel olarak göçmenlerin ve mültecilerin yaşadığı sorunlara çözüm bulunması ve bunun için bütün tarafların dahil olduğu bir “*diyalog*” gerektiği üzerinde durulmaktadır (Chimni, 2018, s.12). Ancak bütün paydaşlarla diyalog kurulması bir yana, çözüm arayışlarında elzem olan işbirliğinin sağlanması dahi kolay görünmemektedir. Teitiota kararında, uluslararası çabanın ve uluslararası toplumun yardımının gerekliliğinden söz eden Komite (par. 9.11-9.13), böylece hem iklim değişikliğinin uluslararası niteliğine ve insan hakları üzerindeki etkilerine hem de devletlerin işbirliğinin gerekliliğine dikkat çekmiştir (Behlert, 2020; OHCHR, 2020; Reeh, 2020). Uluslararası işbirliğinin gerekliliği 2018 tarihli Mültecilere Yönelik Küresel Mutabakat (UN, 2018, par. 2) ve Güvenli, Sistemli ve Düzenli Göç İçin Küresel Mutabakat (AGNU, 2018, par.7, 11, 15b, 27a, 39 vd.) tarafından da vurgulanmaktadır (Türk & Garlick, 2019, ss.390, 398). Bununla birlikte, uluslararası platformlarda işbirliğine yapılan vurgunun pratiğe ne kadar yansıdığına bakıldığında karşılaşılan tablonun olumlu olduğu söylenemez. Bu çerçevede, iklim değişikliğinde en fazla rolü olan devletlerin söz konusu değişikliğin etkilerinden dolayı ülkelerini terketmek zorunda kalacak olanları kabul etmeye sıcak yaklaşmadıklarını (Imbert, 2020, s. 14) ve sınıraşan göçler ve ada devletlerinin karşı karşıya olduğu ülke toprağının tamamen kaybedilmesi gibi durumlar konusundaki ciddi hukuki boşluklarla ilgili gerekli adımların atılmadığını (Zetter, 2011, s. 5) hatırlatmak yerinde olacaktır.

Özetlemek gerekirse, iklim değişikliği ve bu nedenle yerinden olanlar/olacaklarla ilgili sorunlar ve bu sorunlara çözüm arayışları BMİHK'nin yetkisinin ve etkisinin ötesinde olmakla birlikte, bu tespit Teitiota kararını önemsiz kılmamaktadır, çünkü Komite kararını bugüne kadar hiçbir uluslararası korumanın öngörülmediği bir ortamda almıştır (Courtoy, 2020). Kararın insan hakları hukuku bağlamında “iklim mültecilerinin” korunması konusunda önemli bir adım olduğu (McAdam, 2020b; Sinclair-Blakemore, 2020) ve Teitiota'nın başvurusunun ve Komite'nin tavrının ötesinde yansımaları olacağı düşünülmektedir (Frelick, 2020; Mahecic, 2020). Ayrıca, kararın aslında iklim değişikliğini reddedenlere karşı bir tavır olarak da okunabileceği (Behlert, 2020) ve tam da Amerika Birleşik Devletleri gibi bazı ülkelerin mülteci tanımına dair daha dar bir yorumu gündeme getirdikleri (Frelick, 2020) bir ortamda kabul edildiği, dolayısıyla kararın hukuki düzlemin dışında da bir anlamı olduğu göz önünde bulundurulmalıdır (McAdam, 2020b).

KAYNAKÇA

Aleksandrova, M., Schraven, B. & Serraglio, D. (2020). A real game changer? The implications of the UN's ruling on 'climate refugees'. *The Current Column*, 24 February 2020. <https://www.die-gdi.de/en/the-current-column/article/the-implications-of-the-uns-ruling-on-climate-refugees-1/> , (Erişim Tarihi:02.03.2020).

Amnesty International (2020). *Crise climatique: Une décision historique pour les demandeurs d'asile*. <https://www.amnesty.fr/actualites/crise-climatique-demandeurs-d-asile>, (Erişim Tarihi: 19.03.2020).

Assemblée Générale des Nations Unies (AGNU) (2018), *Pacte mondial pour des migrations sûres, ordonnées et régulières*, A/RES/73/195. 19 décembre 2018.

Bakker, C. (2016). Climate change and right to life. Limits and potentialities of the human rights protection system. O. Quirico ve M. Boumghar (Ed.), *Climate change and human rights. An international and comparative law perspective* içinde (ss. 71-88). London/New York: Routledge.

Baldwin, W. A. (2020). Climate change refugees. *International Encyclopedia of Human Geography* (2) içinde (ss. 275-279).

Behlert, B. (2020). A significant opening. On the HRC's groundbreaking first ruling in the case of a 'climate refugee'. *Völkerrechtsblog*. <https://voelkerrechtsblog.org/a-significant-opening/> (Erişim Tarihi: 21.02.2020).

Bianku, L. (2017). Le non-refoulement comme principe du droit international et le rôle des tribunaux dans sa mise en œuvre, Cour européenne des droits de l'homme/Conseil de l'Europe. *Dialogue entre Juges* içinde (ss. 17-21). https://www.echr.coe.int/Documents/Dialogue_2017_FRA.pdf (Erişim Tarihi : 10.02.2020).

Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (1992). (Sözleşme'nin Türkçe metni için https://webdosya.csb.gov.tr/db/iklim/webmenu/webmenu12421_1.pdf, (Erişim Tarihi: 15.03.2020).

Birleşmiş Milletler (BM) (2005). *Ülke İçinde Yerinden Olma Konusunda Yol Gösterici İlkeler*, çev. K. Altıparmak. Ankara: İmaj Yayınevi. http://www.ceidizleme.org/ekutuphaneresim/dosya/693_1.pdf, (Erişim Tarihi : 10.02.2020).

Birol, B. (2020). *İklim Mülteciliği Mümkün mü? Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi'nin Ioane Teitiota Kararının Özet Çevirisi ve Değerlendirmesi*. <https://anayasagundemi.com/2020/01/24/forum-av-baris-birol-iklim-multeciligi-mumkun-mu-birlesmis-milletler-insan-haklari-komitesinin-ioane-teitiota-kararinin-ozet-cevirisi-ve-degerlendirmesi/>, (Erişim Tarihi: 20.02.2020).

Boer, B. (2016), Climate Change and Human Rights in the Asia-Pacific. A Fragmented Approach. O. Quirico & M. Boumghar (Ed.). *Climate Change and Human Rights. An International and Comparative Law Perspective* içinde (ss. 236-255). London/New York: Routledge.

Campbell, J. R. & Bedford, R. D. (2016). Climate Change and Migration. Lessons from Oceania. A. Triandafyllidou (ed.), *Routledge Handbook of Immigration and Refugee Studies* içinde (ss. 304-311). London/New York: Routledge.

Chimni, B. S. (2009). The Birth of a ‘Discipline’: From Refugee to Forced Migration Studies. *Journal of Refugee Studies*, 22 (1), 11-29.

Chimni, B. S. (2018), *The Global Refugee Crisis: Towards a Just Response*”, *Global Trends. Analysis*, <https://www.sef-bonn.org/en/publications/global-trends-analysis/032018.html> (Erişim Tarihi: 07.04.2020).

Comité des droits des l’homme des Nations Unies (CDHNU) (2018). *Observation Générale N° 36, CCPR/C/GC/36*, (Distr. Générale 3 septembre 2019). <https://undocs.org/fr/CCPR/C/GC/36>, (Erişim Tarihi : 03.04.2020).

Cournil, C. & Mayer, B (2014). Chapitre 2. Les lacunes juridiques, C. Cournil, & B. Mayer (Ed.), *Les migrations environnementales: enjeux et gouvernance içinde*. Paris: Presses de Sciences Po. (internet versiyonu).

Cournil, C. & Perruso, C. (2018). Réflexions sur “l’humanisation” des changements climatiques et la “climatisation” des droits de l’homme. Émergence et pertinence. *Revue des Droits de l’Homme*. <https://journals.openedition.org/revdh/3930#bodyftn1>, (Erişim Tarihi : 17.04.2020).

Courtoy, M. (2020). *Comité des droits de l’homme des Nations Unies, constatations relatives à la communication no. 2728/2016, Ioane Teitiota c. Nouvelle-Zélande*. 24 octobre 2019. <https://uclouvain.be/fr/instituts-recherche/juri/cedie/actualites/comite-des-droits-de-l-homme-des-nations-unies-constatations-relatives-a-la-communication-n-2728-2016-ioane-teitiota-c-nouvelle-zelande-24-octobre-2019.html>, (Erişim Tarihi:19.03.2020).

Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme (1966).

Franca, A. (2016). Climate change and interdependent human rights to food, water and health. O. Quirico & M. Boumghar (Ed.). *Climate change and human rights. an international and comparative law perspective* içinde (ss. 89-103). London/New York: Routledge.

Frelick, B. (2020). *It is time to change the definition of refugee. climate change is an existential threat to humanity and as such, should be included in legislation on asylum seeking*. <https://www.aljazeera.com/indepth/opinion/time-change-definition-refugee-200126095857235.html>, (Erişim Tarihi: 20.03.2020).

Grandi, F. (L. Baker’s Interview with) (2020). *World needs to prepare for ‘millions’ of climate displaced: U.N.*. <https://www.reuters.com/article/us-davos->

meeting-refugees/world-needs-to-prepare-for-millions-of-climate-displaced-u-n-idUSKBN1ZK1Q2, (Erişim Tarihi: 12.02.2020).

Groupe d'experts intergouvernemental sur l'évolution du climat (GIEC) (2014). *Changements climatiques 2014. Incidences, adaptation et vulnérabilité. Résumé à l'intention des décideurs.* https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2018/03/ar5_wgII_spm_fr-2.pdf, (Erişim Tarihi : 04.04.2020).

Human Rights Committee (HRC) (2020). *CCPR/C/127/D/2728/2016*. 24 October 2019 (Distr. 7 January 2020). https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CCPR%2FC%2F127%2FD%2F2728%2F2016&Lang=en, (Erişim Tarihi: 17.01.2020).

Imbert, L. (2020). Premiers éclaircissements sur la protection internationale des 'migrants climatiques'. Note sous Comité des droits de l'homme des nations unies, constatations relatives à la communication N° 2728/2016, Ioane Teitiota c. Nouvelle-Zélande, 24 octobre 2019 (distr. générale 7 janvier 2020), CCPR/C/127/D/2728/2016. *La Revue des Droits de l'Homme*, 1-24.

International Law Association (ILA) (2018), *Sydney Declaration of Principles on the protection of persons displaced in the context of sea level rise. Resolution 6/2018 (Annex) August 2018.* https://www.ila-hq.org/images/ILA/Resolutions/ILAResolution_6_2018_SeaLevelRise_SydneyDeclaration.pdf, (Erişim Tarihi: 04.04.2020).

International Law Commission. https://legal.un.org/ilc/guide/8_9.shtml, (Erişim Tarihi: 04.04.2020).

International Organization for Migration (IOM). *Key migration terms.* <https://www.iom.int/key-migration-terms>, (Erişim Tarihi: 03.04.2020).

IOM (2011). *Glossary on migration. International migration law series No. 25, 2nd ed.*, 2011, https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml25_1.pdf, (Erişim Tarihi: 22.04.2020).

IOM (2014). *IML Information Note on the Principle of Non-refoulement.* <https://www.iom.int/files/live/sites/iom/files/What-We-Do/docs/IML-Information-Note-on-the-Principle-of-non-refoulement.pdf>, (Erişim Tarihi: 07.04.2020).

IOM (2017). *World Migration Report 2018.* https://www.iom.int/sites/default/files/country/docs/china/r5_world_migration_report_2018_en.pdf, (Erişim Tarihi: 08.04.2020).

Kayğusuz Akbay, M. (2018). Çevresel Göçler ve Bölgesel Örgütler: Avrupa Birliği ve Avrupa Konseyi Örnekleri. in B. Bacak, Ö. Topkaya, A. Kiray, & M. Ç.

Tuna (Ed.), IX. Uluslararası sivil toplum kuruluşları kongresi. Göç ve toplum, 15-17 Kasım 2018, Çanakkale, Bildiri tam metin e-kitabı (içinde ss. 310-319).

Kayğusuz Akbay, M. (2020). Birleşmiş Milletler Şartı'nda belirtilen amaçlar ile çevre arasındaki ilişkiler. *Social Sciences Research Journal/Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 152-171.

Kniveton, D., Schmidt-Verkerk, K., Smith, C. & Black, R. (2008). *Climate change and migration: Improving methodologies to estimate flows*. Geneva:International Organization for Migration.

Ktistakis, Y. (updated by E. Giakoumopoulou) (2013). *Protecting migrants under the European Convention on Human Rights and the European Social Charter*. Paris: Council of Europe Publishing, (Updated September 2016).

Laczko, F. & Piguët, E. (2014). Regional perspectives on migration, the environment and climate change. E. Piguët ve F. Laczko (Ed.), *People on the move in a changing climate. The regional impact of environmental change on migration*, içinde (ss. 1-20). Dordrecht: Springer.

Mahecic, A. (2020). *La décision du Comité des droits de l'homme des Nations Unies sur le changement climatique est un signal fort, selon le HCR*. <https://www.unhcr.org/fr/news/briefing/2020/1/5e2b0deaa/decision-comite-droits-lhomme-nations-unies-changement-climatique-signal.html>, (Erişim Tarihi: 02.03.2020).

Mayer, B. & Cournil, C. (2016). Climate change, migration and human rights. Towards group-specific protection?. O. Quirico ve M. Boumghar (Ed.), *Climate change and human rights. an international and comparative law perspective* içinde (ss. 173-188). London/New York: Routledge.

Mayer, B. & F. Crépeau (2015). Changement climatique et droits de l'homme des migrants. C. Cournil vd. (Ed.), *Mobilité humaine et environnement* içinde (ss. 31-48). Editions Quæ.

McAdam, J. (2017). Seven reasons the UN Refugee Convention should not include 'climate refugees'. *The Sydney Morning Herald*. <https://www.smh.com.au/opinion/seven-reasons-the-un-refugee-convention-should-not-include-climate-refugees-20170606-gw18b4.html> (Erişim Tarihi: 27.03.2020).

McAdam, J. (2020a). Climate refugees cannot be forced back home. *The Sydney Morning Herald*. <https://www.smh.com.au/environment/climate-change/climate-refugees-cannot-be-forced-back-home-20200119-p53sp4.html> (Erişim Tarihi: 03.03.2020).

McAdam, J. (2020b). Protecting people displaced by the impacts of climate change: The UN Human Rights Committee and the principle of non-refoulement.

https://www.cambridge.org/core/services/aop-cambridge-core/content/view/4B8E9EBB4FE37ABEB74608742FEAD946/S0002930020000317a.pdf/protecting_people_displaced_by_the_impacts_of_climate_change_the_un_human_rights_committee_and_the_principle_of_nonrefoulement.pdf (Erişim Tarihi: 17.06.2020).

Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme (1966).

Miller, D. S. (2017) Climate refugees and the human cost of global climate change. *Environmental Justice*, 10 (4), 89-92.

Morgese, G. (2017). Environmental migrants and the EU immigration and asylum law: Is there any chance for protection?. G. C. Bruno, F. M. Palombino ve V. Rossi (Ed.), *Migration and the environment. some reflections on current legal issues and possible ways forward* içinde (47-73). Rome:CNR edizioni.

Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme (1951). (Sözleşmenin Türkçe çevirisi için bkz. http://www.danistay.gov.tr/upload/multecilerin_hukuki_durumuna_dair_sozlesme.pdf, Erişim Tarihi: 04.03.2020).

Nicholson, F. & Kumin, J. (2017). A guide to international refugee protection and building state asylum systems. Handbook for parliamentarians N° 27. IPU and UNHCR. <https://www.unhcr.org/3d4aba564.pdf> (Erişim Tarihi: 08.04.2020).

Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (OHCHR) (2018). *Addressing human rights protection gaps in the context of migration and displacement of persons across international borders resulting from the adverse effect of climate change and supporting the adaptation and mitigation plans of developing countries to bridge the protection gaps. Report of the United Nations High Commissioner for Human Rights, A/HRC/38/21*. <https://undocs.org/en/A/HRC/38/21> (Erişim Tarihi : 04.05.2020).

OHCHR (2020). Historic UN human rights case opens door to climate change asylum claims. <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=25482&LangID=E> (Erişim Tarihi: 19.03.2020).

OHCHR. Applying a human rights-based approach to climate change negotiations, policies and measures. <http://hrbportal.org/wp-content/files/InfoNoteHRBA1.pdf> (Erişim Tarihi: 20.04.2020).

ONU Info (2020). La décision d'un Comité d'experts de l'ONU sur le changement climatique est un signal fort, selon le HCR. <https://news.un.org/fr/story/2020/01/1060501> (Erişim Tarihi: 27.01.2020).

Oppenheimer, M. vd. (2019). Sea level rise and implications for low-lying islands, coasts and communities. H.-O. Pörtner vd. (Ed.), *IPCC special report on the ocean and cryosphere in a changing climate* içinde. <https://www.ipcc.ch/srocc/chapter/chapter-4-sea-level-rise-and-implications-for-low-lying-islands-coasts-and-communities/> (Erişim Tarihi:02.04.2020).

Philo, G., Briant, E. & Donald, P. (2013). *Bad news for refugees*. London: Pluto Press.

Piguet, E. (2013). From ‘primitive migration’ to ‘climate refugees’: The curious fate of the natural environment in migration studies. *Annals of the Association of American Geographers*, 148-162.

Reeh, G. (2020). *Climate change in the Human Rights Committee*. <https://www.ejiltalk.org/climate-change-in-the-human-rights-committee/> (Erişim Tarihi: 12.03.2020).

Sendut, J. H. (2020). *Climate change as a trigger of non-refoulement obligations under international human rights law*. <https://www.ejiltalk.org/climate-change-as-a-trigger-of-non-refoulement-obligations-under-international-human-rights-law/> (Erişim Tarihi: 10.03.2020).

Sinclair-Blakemore, A. (2020). *Teitiota v. New Zealand: A step forward in the protection of climate refugees under international human rights law?*. <https://ohrh.law.ox.ac.uk/teitiota-v-new-zealand-a-step-forward-in-the-protection-of-climate-refugees-under-international-human-rights-law/> (Erişim Tarihi: 30.01.2020).

Türk, V. & Garlick, M. (2019). Addressing displacement in the context of disasters and the adverse effects of climate change: Elements and opportunities in the global compact on refugees. *International Journal of Refugee Law*, 31 (2/3), 389-399.

United Nations (UN) (2018). *Report of the United Nations High Commissioner for Refugees. Global Compact on Refugees, A/73/12 (Part II)*. https://www.unhcr.org/gcr/GCR_English.pdf (Erişim Tarihi: 03.04.2020)

United Nations- Economic and Social Commission for Asia and the Pacific (UN-ESCAP) (2015). *Climate change and migration in Pacific. Links, attitudes, and future scenarios in Nauru, Tuvalu, and Kiribati*. https://www.unescap.org/sites/default/files/Pacific_Climate_Change_Migration_Survey_Fact_Sheet.pdf (Erişim Tarihi: 04.04.2020).

United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR) (2017a). *Key concepts on climate change and disaster displacement*. <https://www.unhcr.org/protection/environment/5943aea97/key-concepts-climate-change-disaster-displacement.html> (Erişim Tarihi: 02.04.2020).

UNHCR (2017b). *Legal considerations on refugee protection for people fleeing conflict and famine affected countries*. <https://www.refworld.org/docid/5906e0824.html> (Erişim Tarihi: 02.04.2020).

UNHCR (2018). *Global trends. Forced displacement in 2017*. <https://www.unhcr.org/5b27be547.pdf> (Erişim Tarihi: 14.04.2020).

UNHCR (2019). *Key Messages and Commitments on Climate Change and Disaster Displacement. COP 25- Madrid, Spain. 2 to 13 December 2019*. <https://www.unhcr.org/uk/protection/environment/5e01e3857/key-messages-for-cop25.html?query=climate> (Erişim Tarihi: 19.03.2020).

Vecchioni, S. P. (2020). *Climate refugees: Reflections on a category that seeks recognition*. <https://rli.blogs.sas.ac.uk/2020/03/12/climate-refugees-reflections-on-a-category-that-seeks-recognition/> (Erişim Tarihi: 20.03.2020).

Wouters, C. (K.) (2013). International Refugee and Human Rights Law: Partners in Ensuring International Protection and Asylum. S. Sheeran ve S. N. Rodley (Ed.), *Routledge handbook of international human rights law* içinde (ss. 231-244). Oxon/ New York: Routledge.

Zecca, M. V. (2017). The protection of ‘environmental refugees’ in regional contexts. G. C. Bruno, F. M. Palombino ve V. Rossi (Ed.), *Migration and the environment. Some reflections on current legal issues and possible ways forward* (ss. 101-121). Rome:CNR edizioni.

Zetter, R. (2011). *Research report: Protecting environmentally displaced people. developing the capacity of legal and normative frameworks*. University of Oxford. <https://www.rsc.ox.ac.uk/files/files-1/rr-protecting-environmentally-displaced-people-2011.pdf> (Erişim Tarihi:02.04.2020).

Zetter, R. & Morrisey, J. (2014). The environment-mobility nexus: Reconceptualizing the links between environmental stress, (im)mobility, and power. E. Fiddian-Qamih, G. Loescher, K. Long ve N. Sigona (Ed.), *The Oxford handbook of refugee and forced migration studies* içinde (ss. 342-353). Oxford University Press.